

Homoseksuaalisuuden mikrohistoriaa

Sandra Hagman: Seitsemän kummaa veljestä. Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta. Gaudeamus 2016. 296 s. ISBN 978-952-495-382-5.

Määrällisesti vähäisen suomalaisen seksuaalisuuden historian tutkituin osa-alue on ollut homoseksuaalisuuden historia, jota ovat aikaisemmin kirjoittaneet ansiokkaasti auki niin Tuula Juvonen, Jan Löffström, Kati Mustola, Antu Sorainen kuin Olli Ståhlström. Heidän seurassaan paikkansa ottaa Sandra Hagman monografiallaan *Seitsemän kummaa veljestä: Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta*. Teoksessa Hagman keskustelelee ansiokkaasti aikaiseman suomalaisen tutkimuksen kanssa, ja ottaa huomioon myös kansainvälisen homoseksuaalisuuden historian tutkimuksen. ”Kumma” on kirjoittajan valitsema suomenos *queer*-sanalle.

Tutkimuksen kohteena on seitsemän homoseksuaalia miestä, jotka joutuivat omana aikanaan oikeudellisen kontrollin ja julkisen huomion kohteeksi. Teoksen pääotsikolla ja päähenkilöille valituilla pseudonyymeillä – Juhani, Tuomas, Aapo, Simeoni, Timo, Lauri, ja Eero – kirjoittaja viittaa Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* -romaanin henkilöihin, jotka ovat Suomessa kulttuuri-ssä mielessä usein symboloineet normien vastaista (hetero)mieheyttä. Sen sijaan Hagmanin mukaan hänen työssään ”veljekset” edustavat suomalaisia miehiä, joiden tarinat kertovat Kiven romaanista poikkeavasta näkökulmasta suomalaisen yhteiskunnan modernisaatiosta. Mielestäni työn idea on hauska ja ajatuksia herättävä, ja työn mittaan kyseiset henkilöt osoittautuvat erittäin hedelmällisiksi tutkittavalle aiheelle.

Yleisemmällä tasolla Hagman tutkii homoseksuaalisuuden kategorian määrittymistä 1900-luvun Suomessa. Ajallisesti tutkimus sijoittuu kahden merkittävän lainsäädännöllisen muutoksen välille. Ensimmäiset varsinaisesti samaa sukupuolta olevien seksuaalielämää sanktioineet pykälät ilmestyivät vuoden 1889 rikoslakiin, ja aikajanan toisessa päässä, vuonna 1971 samaa sukupuolta olevien keskinäinen haureus diskriminoitiin, joskin pykälät yllytystä koskien säilyivät vielä pitkään. Aihetta tarkastellaan työssä monesta eri näkökulmasta: lukea saa niin aikalaiskäytöksistä ja aikalaiskäsitteistä, homoseksuaalien käyttäytymisestä ja itsemääräyksestä, mutta erityisesti siitä, miten yhteiskunnallisesti, juridisesti ja lääketieteellisesti määritellystä

”normaalista” poikkeavaa ilmiötä pyrittiin eri aikoina kontrolloimaan.

Lähdeaineisto on monipuolista, mikä mahdollistaa samanaikaisesti sekä pitkän ajallisen tutkimusjakson tarkastelun että monien tutkimuksellisten näkökulmien läpikäynnin. Ensisijaisesti oikeudenkäynti- ja sanomalehti-aineistolla rakennettu kokonaiskuva ”seitsemästä veljeksestä” on perusteellinen. Työn ytimessä ovat sisällöltään hyvin kuvailevat eri oikeusasteiden pöytäkirjat, jota sanoma- ja aikakauslehdistö täydentää avaten samalla hyvin homoseksuaalisuuteen suhtautumista yleisemmällä tasolla. Tilastollinen aineisto rikollisuudesta ja väestöstä toimii hyvänä taustoitukseksi, ja lopulta lääketieteelliset, psykologiset, ja oikeustieteelliset tekstit yhdessä lainsäädännön kanssa tarjoavat laajemman homoseksuaalisuutta käsittelevän tekstiavaruuden oikeustapausten ympärille. Miesten elämistä tehdyt laajemmat yleistykset on aina palautettavissa empiiriseen lähdeaineistoon. Vertailuaineistona on lukuisa määrä muita homoseksuaalisuutta käsitteleviä oikeustapauksia, jotka vahvistavat kirjoittajan argumentteja.

Jäsennyksellisesti tutkimus rakentuu lyhyehkön johdannon jälkeen kolmesta eri osiosta, joiden otsikot jo viittaavat teoksen keskeisiin tuloksiin historiallisen muutoksen osalta: ”Ei ongelmaa”, ”Olisiko tästä ongelmaksi” ja ”Ongelma”. Osiot sisältävät päähenkilöiden ympärille rakentuvat pienoistutkielmat. ”Veljesten” elämänvaiheet konstruoidaan niissä hyvin tarkasti. Luvut muodostavat aina itsenäiset kokonaisuudet, ja ne ovat mallikkaassa sisällöllisessä ja sivumäärällisessä tasapainossa keskenään.

Ensimmäisessä osiossa Hagman kertoo meille Juhani ja Tuomaksen tarinat. Juhani oli kansankouluopettaja 1900-luvun alun itäsuomalaisella maaseudulla, joka joutui vuonna 1912 oikeuteen syytettynä seksuaalisuhteista useiden alaikäisten ja aikuisten miesten kanssa. Vaikka Juhani sai lopulta vankeustuomion, Hagman korostaa, että tuomion taustalla ei ollut homoseksuaalisuus sinänsä, vaan sekaantuminen alaikäisiin ja alempaa sosiaaliryhmää edustaneiden kumppaneiden nousu talollistaustaista ”Juhania” vastaan. Samankaltainen laajempi ilmapiiri, jossa samaa sukupuolta olevien keskinäinen seksuaalielämä ei ollut vielä muodostunut paheksuttavaksi kategoriaksi on luettavissa myös Tuomaksen, työttömän viinanmyyjän ja entisen punakaartilaisen tapauksesta. Hän joutui oikeuteen 1920-luvun alun Kotkassa syyllistyttyään ”molemmipuoliseen itsesaastutukseen” humalaisen miehen kanssa.

Kirjoittaja määrittelee johdannossa työn mikrohistoriallisesti tutkimukseksi, jossa historiallista tietoa tuotetaan tarkastelemalla esimerkiksi sellaisia henkilöitä, joiden elämä oli jollain tavalla ovat ristiriidassa ”normaalin” elämän menon tai yhteisöisten normien kanssa. Mikrohistoriallinen lähestymistapa onkin näkyvissä työssä koko ajan. Jokaisen kolmen suuremman osion alussa olevissa johdusteksteissä ja kaikissa seitsemässä luvussa Hagman rakentaa ansiokkaasti laajan, tilanteen vaatiman yhteiskunnallisen, sosiaalisen, kulttuurisen, lainsäädännöllisen, ajallisen tai maantieteellisen kontekstin kyseisen tapaustutkimuksen ympärille. Tässä sinänsä ansiokkaassa kontekstoinnissa varsinainen suomalainen nais-, sukupuoli- ja miehistoriallinen erikoistutkimus jää jossain määrin alikäytölle. Voimakkailla tulkinnolla Hagman pyrkii ymmärtämään ja selittämään seitsemän veljeksien elämää näistä laajemmista Suomen historian ilmiöistä käsin.

Tämän jälkeen Hagman tekee voimalla seitsemän tapaustutkimusten vielä laajempia analyysejä homoseksuaalisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen toteuttamistapa on samankaltainen kuin Matti Peltosen tutkimuksessa keuruulaisesta lukkari Saxbergista ja paikkakunnan papistosta 1800-luvun ensimmäisen puoliskolla.¹ Kyse ei ole sattumasta, sillä *Seitsemän kummaa veljestä* perustuu Sandra Hagmanin European University Institutin historian laitoksella Firenzessä 2014 tarkastettuun väitöskirjaan *Seven Queer Brothers, Narratives of forbidden male sexual desires from modernizing Finland 1894–1971*², jonka yhtenä ohjaajana Matti Peltonen on *Seitsemän kummaa veljestä* -teoksen esipuheen mukaan toiminut.

Työn toisen osion ensimmäisessä tarinassa päähenkilönä on Aapo, varakas 60-vuotias tuomari, laman runtelemassa 1930-luvun alun Helsingissä. Aapoa syytettiin haureuden harjoittamisesta alaikäisten poikien ja aikuisten miesten kanssa, ja hän sai lopulta useamman vuoden tuomion. Samaan aikakauteen sijoittuu myös seuraava luku valkealaisesta, kouluttamattomasta köyhäintalon työntekijästä Simeonista. Aiemalla työuralla Simeonin homoseksuaalisuuteen oli jo kiinnitetty huomiota, mutta varsinaisesti oikeuden eteen hän joutui syytettynä kuolemantuottamuksista. Tuomio tuli lopulta myös saman sukupuolisesta hau-

reudesta, ja jäätyään myöhemmin kiinni seksistä miesten kanssa, Simeoni suostui vankilaviranomaisten ehdotukseen kastraatiosta.

Hagman korostaa, että 1900-luvun alkupuolen Suomessa homoseksuaalisuus ymmärrettiin luonteeltaan joko synnynnäisenä tai sitten niin sanottuna pseudo-homoseksuaalisuutena, jossa seksuaalinen käytös oli ainoastaan satunnaista, lyhytkestoista ja tilanteen pakottamaa, ja jota esiintyi erityisesti miesyhteisöissä, joissa naisia ei ollut saatavilla. Tämän kaltaista homoseksuaalisuutta ei pidetty vaarallisena. Vasta sotien (1939–1944) myötä homoseksuaalisuus alettiin määrittellä varsinaiseksi ongelmaksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisen osion viimeisessä luvussa saammekin lukea joukkosidontapaikalla palvelleesta vääpeli Timosta, joka tuomittiin miesten keskinäisestä haureudesta kenttäoikeudessa vuonna 1942. Homoseksuaalisuutta alettiin jo sodan aikana ja sen jälkeen kontrolloida yhä näkyvämmiin.

Työn kolmannessa osiossa siirrytään sotien jälkeiselle ajalle, jota luonnehtii niin asenteiden kiristyminen kuin myös lopulta vapautuminen. 1950-luvulla homoseksuaalisuuteen suhtauduttiin kielteisesti, ja julkisessa keskustelussa pseudohomoseksuaalisuuden korvasi käsitys opitusta homoseksuaalisuudesta. Tästä ilmapiiristä esimerkkinä saamme lukea tarinan Laurista, joka oli armeijan henkilökuntaan kuuluva helsinkiläinen mies. Suojelupoliisin etsivä oli yllättänyt tämän harrastamasta suuseksiä toisen miehen kanssa Helsingin satamassa sijainneessa käymälässä. Ehdollisen tuomion lisäksi Lauri menetti työpaikkansa ja työsuhteasuntonsa.

Julkisessa keskustelussa asenteet muuttuivat suvaitsevampaan suuntaan 1960-luvun jälkipuoliskolla, jolloin seksuaalivähemmistöjen oikeuksista alettiin pitää ääntä. Samanaikaisesti sukupuolisesta haureudesta esitettyjen syytteiden ja annettujen tuomioiden määrät vähentyivät. Ero, keski-ikäinen helsinkiläinen liikemies sopii hyvin homoemansipaation ensiaskelmien esimerkiksi. Ero oli keskushenkilöitä *Ilta-Sanomien* toimittajan rakentamassa skandaalijutussa (1966), joka lehdelle yllätykseksi synnytti julkisuudessa valtaisa kritiikkiä ja tuenilmauksia homoseksuaaleille. Ero joutui tapauksesta syytteeseen ja sai muutaman kuukauden ehdollisen oikeustuomion, mutta aika oli muuttumassa. Eerosta tuli yksi ensimmäisistä Suomessa avoimesti julkisuudessa esiintyneistä homoseksuaaleista, ja 1970-luvulla hänestä tuli ensimmäisen seksuaalivähemmistöille tarkoitetun järjestön Psyke ry:n puheenjohtaja.

Kirjoittaessaan ihmisten intiimeistä yksityisasiasta ja seksuaalisesta käyttäytymisestä Hagman toimii tutkimuseettisesti mainion hienovaraisesti. Seitsemän vel-

1. Matti Peltonen, *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispapin etiikka. Mikrohistoriallinen tutkimus 1800-luvun puolivälin Keuruulta*. Gaudeamus 2006.

2. <http://ranneliike.net/teema/sateenkaarihistorian-tietokirja-seitsemän-kummaa-veljestä?aid=12141> (30.1.2017).

jestä on pidetty nimettöminä, ja viimeisen, julkisuudessa avoimesti olleen ja tunnistettavissa olevan Eeron kohdalla haaste on ratkaistu pidättymällä tämän yksityiskohtaisen seksuaalielämän tarkastelusta.

Sisällön lisäksi myös kirjallisena tuotoksena *Seitsemän kummaa veljestä* jättää myönteisen vaikutelman. Kansi visuaalisena tuotoksena on rävyttävän tyylikäs, ja työn kuvitus aineistolainauksineen, piirroksineen, valokuvineen ja karttoineen tukee Hagmanin perusviestiä. Teos on erittäin sujuvasti kirjoitettu, lukijalle ei jää epäselväksi, mitä kirjoittaja haluaa kulloinkin sanoa. Asiasanahakemisto olisi vielä entisestään parantanut tietokirjan käytettävyyttä.

Aiempaa suomalaista homoseksuaalisuutta käsittelevää historiantutkimusta Hagmanin teos täydentää erinomaisesti kartoittaessaan ilmiön ajallista muutosta. Monet pitkäikäisiksi ajateltavat ilmiöt osoittautuvat historiallisiksi. Esimerkiksi luterilaisen kirkon aktiiviset kannanotot tai kristilliset argumentit ilmestyivät julkiseen keskusteluun vasta 1960-luvun lopulla. Onkin verrattain uusi tapa viitata homoseksuaalisuuteen erityisenä 'syntinä'. Mielestäni teos auttaa omalta osaltaan ymmärtämään myös 2010-luvulla käytyä keskustelua. Esimerkiksi 1.3.2017 voimaan tullutta tasa-arvoista avioliittolakia vastustavien konservatiivien kristillispainotteiset argumentit homoseksuaalisuudesta jonain opittavana ominaisuutena on jäljitettävissä 1950-luvulla Suomessa vahvistuneisiin käsityksiin.

PASI SAARIMÄKI, FT
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO